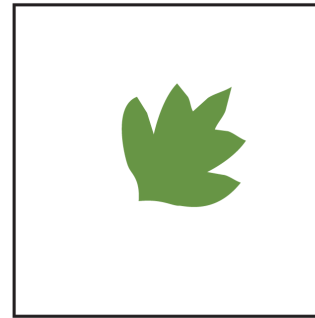
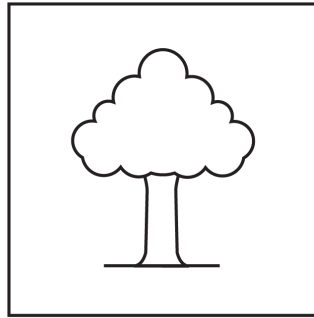

قصه گفتن به کمک حس لامسه

انتقال ماجراهای داستان به شکل ملموس
به کودکان دارای ضعف بینایی

به نظر شما برای یک کودک دارای ضعف بینایی، کدام یک از این تصویرها می‌تواند نماد ملموس‌تری از یک درخت باشد؟ طرح خطی یک درخت به شکل برجسته و سایه‌نما یا یک برگ لمس‌شدنی؟ به طور طبیعی ما طرح خطی را نماد درخت می‌شناسیم، اما معنا کردن این شکل برای کودک نابینا دشوار است. درک شکل یک درخت در اندازه‌ی کوچک در واقع بر دانش دیداری استوار است. این شکل فقط یک تصویر کلی است و ارتباط چندانی با درخت واقعی ندارد.

افراد نابینا بیشتر تجربه‌ها و دانش خود را از دنیای پیرامون، با حس لامسه به دست می‌آورند. بنابراین، با توجه به اینکه کودک نابینا صدای خش‌خش برگ‌ها را هنگام قدم زدن در پارک شنیده یا پوست سخت درخت را لمس کرده است، لمس کردن یک برگ یا تکه‌ای از پوست درخت به عنوان نماد درخت می‌تواند برای او معنای بیشتری داشته باشد.

این نمونه‌ها نشان می‌دهند که با بررسی بیشتر، می‌توان برای کودکان نابینا تصویرهای لمسی معنادار به کتاب‌ها افزود. این تصویرها کم و بیش، همان‌طور که عکس برای کودکان بینا کاربرد دارد، می‌توانند به درک متن کمک کنند.

در تمام کتاب‌های کودکان، تصویرها نه تنها جذاب و سرگرم کننده‌اند، بلکه به افزایش دانش و سواد کودک نیز کمک می‌کنند. کتاب‌های تصویری که تصویرهای لمس شدنی دارند، چیزهایی را نشان می‌دهند که می‌توان آن‌ها را به تمامی با حس لامسه کند و کاو و درک کرد. عناصر لمس شدنی، این فرصت را به کودکان نابینا می‌دهند که همه چیز را در روند داستان لمس کنند، نوازش کنند، جابه جا کنند، بلند کنند، تکان دهند، به ارتعاش و صدا درآورند. کودکانی که بینایی آن‌ها ضعیف است یا دچار مشکلات دیگری در یادگیری هستند نیز از این اجزا لذت می‌برند.

هدف نوشته‌ی پیش رو این است که به شما کمک کند بهترین راه را برای انتقال داستان‌ها به یاری حس لامسه برگزینید. نمونه‌ها و تصویرهای ساده‌ی متن نیز به شما الهام می‌بخشند و ایده‌هایی می‌دهند که می‌توانید آن‌ها را گسترش دهید.

با بهره گرفتن از ترکیب‌های گیرا و ناهمسان، می‌توان به داستان زندگی بخشید. می‌توان چیزهای بسیاری را با تصویرهای لمسی در هم آمیخت، هر چیزی که به بهترین شکل ماجراهای داستان یا متن را بیان کند. می‌توان از اجزا و عناصر ارتباطی که حواس دیگر مانند بو و صدا را تحریک می‌کنند، نیز استفاده کرد تا داستان فهمیدنی‌تر شود. ناهمسانی زیاد میان رنگ‌ها هم برای کودکان کم بینا سودمند است. همچنین بعضی کودکان دارای ضعف بینایی، بازتاب پرتو اجسام صیقلی را دوست دارند. در زیر، نمونه‌هایی از موادی که می‌توانند با تصویرها ترکیب شوند، آمده است:

مخمل، پارچه‌ی خز، پی وی سی، تور، روبان، دکمه، مهره، چرم مصنوعی، پارچه‌ی پنبه دوزی شده، اسفنج، کف پوش‌های لاستیکی، موکت، گل یا سفال، چوب سبک و سمباده زده، قاشق، سرپوش پلاستیکی، چوب بستنی، جوراب، کش موی منگوله‌دار، پوشال براق، وسایل خانگی، ترقه‌ی اسباب‌بازی یا هر اسباب‌بازی غافلگیرکننده‌ی دیگر، جغجغه، دکمه‌هایی که با فشار دادنشان صدا تولید می‌شود، زنگوله، گل و برگ مصنوعی، توپ کاموایی، پر (خریدنی)، قیطان و

توجه:

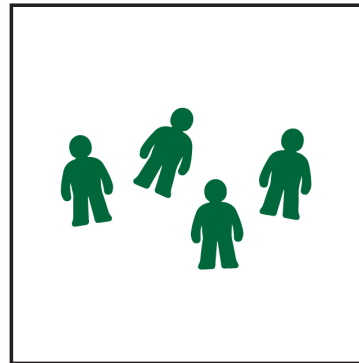
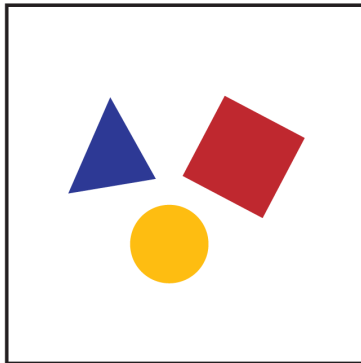
نباید یک صفحه را آن قدر با عناصر مختلف پر کنیم که سبب سردرگمی مخاطب شود. تمام عناصر باید در جایشان محکم شوند و برای کند و کاو شوق‌آمیز کودک مناسب باشند (اشیای متحرک را می‌توان با چسبانک چسباند یا در کیسه گذاشت). از چسب‌های سمی و اشیای تیز استفاده نکنید. به نمونه‌های دیگری نیز از مواد قابل استفاده، همراه با بعضی از تصویرهای این جزوه اشاره شده است.

در همه‌ی کتاب‌های تصویری کودکان، تصویرهای لمسی با قالب‌های داستانی ساده و آسان متناسب‌اند. داستان‌هایی که با شعر و شوخی همراه‌اند، هم آموزنده هستند و هم سرگرم‌کننده. بسیاری از کتاب‌های لمسی شناخته شده، با بهره‌گرفتن از روایت‌های گام به گام و شخصیت‌های توانا که پی در پی در داستان ظاهر می‌شوند، به خوانندگان کوچک در خواندن داستان کمک می‌کنند. تصویرهای لمسی برای کودکان باید مانند متن ساده و بدون جزئیات زیاد باشند.

عدد آموزها برای خردسالان

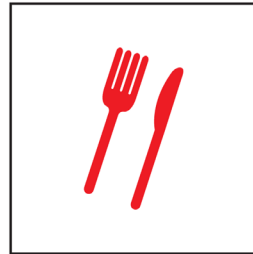
صفحه‌های این کتاب‌ها شامل عناصر لمس شدنی برای شمارش می‌باشند: شکل‌ها، اسباب‌بازی‌ها، انگشتان یک دست.

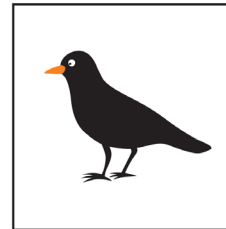
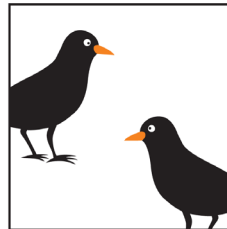
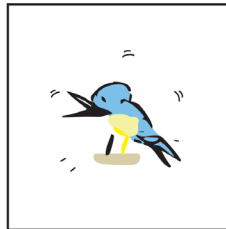
اشیا و ترکیب‌های واقعی برای تصویرهای لمسی بسیار مناسب هستند. می‌توان خود این اشیا را در صفحه‌ی کتاب ترکیب کرد یا چسباند یا از روی آن‌ها قالب‌های پلاستیکی ساخت. قالب‌های پلاستیکی برجسته (یا فرو رفته) کپی دقیق و لمس شدنی از اشیا به دست می‌دهند. برای ساخت قالب‌های پلاستیکی باید به ماشین قالب‌گیری دسترسی داشته باشید. داستانی که با اشیای واقعی همراه باشد، به خواننده کمک می‌کند با متن ارتباط برقرار سازد. داستان‌های ساده درباره‌ی زندگی روزمره، به بالا بردن سطح سواد کودک کمک می‌کنند و منابع آسان می‌توانند زمینه را برای مطرح کردن مضمون‌ها فراهم سازند.

برای انتقال مفاهیم پیچیده‌تر می‌توان از اشیای ساده‌ی لمس‌شدنی استفاده کرد، مانند یک کاشی کوچک یا یک تکه حوله که می‌تواند نمایانگر تمام فضای حمام باشد یا یک قالب پلاستیکی از کارد و چنگال که می‌تواند نمایانگر رفتن به رستوران باشد.

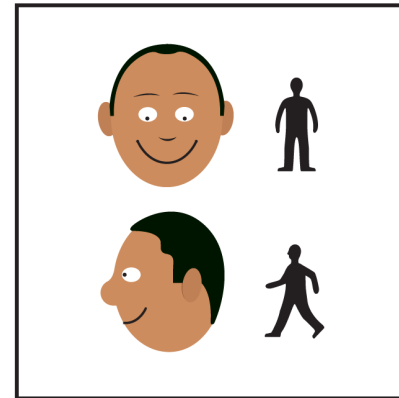
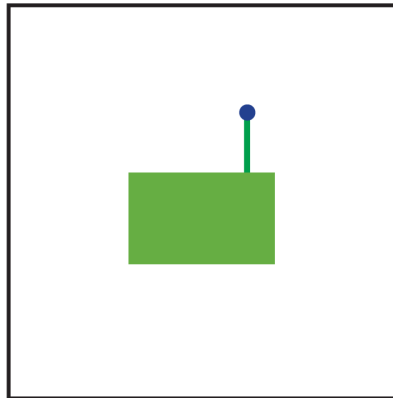
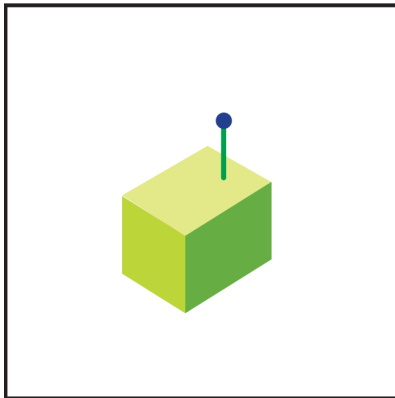
بیشتر وقت‌ها، یک عکس چاپی عادی که فقط برجسته شده باشد، به عنوان تصویر لمسی مفهومی ندارد. در تصویرهای چاپی، تغییر سایه روشن‌ها، جزئیات ظریف و تصنعی را می‌توان دید. وجود بسیاری از این جزئیات در شکل‌های لمسی به سر درگمی می‌انجامد. نمادهای تخیلی مانند تصویرهای طراحی شده، بالونی که فکرها را نشان می‌دهند یا خط‌های کوچکی که نشان‌دهنده‌ی حرکت هستند، برای کودکان دارای ضعف بینایی گنگ‌اند و نمی‌توانند معنای آن‌ها را بفهمند. اگر اشیاء، انسان‌ها و جانوران با تمام جزئیات نشان داده شوند، درک آن‌ها آسان‌تر است، اما گاهی شاید بهتر باشد تنها یک جزء بدن جانور، مانند سر گربه یا دم فرخوردگی خوک را برای نشان دادن تمام اندام آن به کار برد.

(تنها تصویر نخست
طرف راست درست است)

فهم اشیا و شکل‌هایی که برای نمونه با تغییر زاویه‌ی دید یا کوچک‌تر کردن قسمتی از شکل به صورت زاویه‌دار نشان داده شده‌اند، برای کودک دارای ضعف بینایی دشوار است. در ذهن خواننده‌ی نابینا یک شیء سه بعدی برجسته، مشتی خط و بافت درهم و برهم بیشتر نیست. شکلی که در زاویه چرخیده باشد، به نظر او دفرمه یا مسخ شده می‌آید. بهترین کار این است که اشیا را روی یک سطح صاف و به تمامی از نمای روبه رو نمایش دهید (به صورتی که رو به شما قرار بگیرند). تشخیص شکل‌ها، صورت‌ها و جانوران اگر از روبه رو یا نیمرخ باشند، آسان‌تر است.

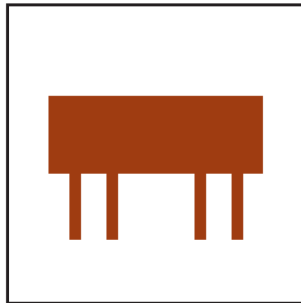
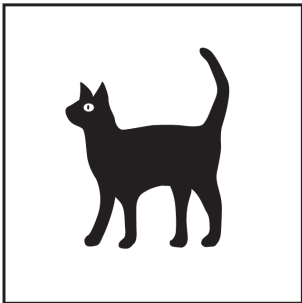
(دو تصویر اول از سمت راست، شیوه‌ی درست و تصویر آخر، شیوه‌ی نادرست تصویرسازی برای نابینایان را نشان می‌دهند.)

پیشنهاد:

هنگامی که مشغول طراحی یا ساخت تصویر هستید، آن را لمس کنید. راه سودمند دیگر این است که از کسی که تصویر را ندیده باشد (یا فردی دارای ضعف بینایی) بخواهید چشم بسته آن را امتحان و معنا کند. به این ترتیب، می‌توانید درباره‌ی فهم آسان تصویرتان نظرخواهی کنید.

شکل‌های نمادین توپُر را که جنس‌شان با چیزی که نشان می‌دهند، در ارتباط باشد بهتر می‌توان فهمید. می‌توان یک تکه پارچه‌ی خز مشکی را به شکل گربه برید. این شکل ویژگی‌های یک گربه را به ساده‌ترین شکل نشان می‌دهد: چهار پا، پنجه‌ها، دم و سر گربه با سبیل و گوش‌های نوک تیز. یک تصویر ساده و دقیق ویژگی‌های یک شیئی را که کودک نابینا شاید از راه لمس کردن شناخته باشد، نشان می‌دهد. کودک دارای ضعف بینایی شاید با لمس کردن بتواند اجزای یک میز را به شکل چهار پایه و یک سطح صاف روی آن‌ها تشخیص دهد. بنابراین، یک شکل تجسمی با چهار پایه‌ی لمس شدنی و سطحی صاف را، بیشتر از یک شکل نیمرخ که تنها دو پایه دارد، می‌توان درک کرد.

گربه

پارچه با پشم بلند به جای مو، دکمه یا چشم‌های پلاستیکی

میز

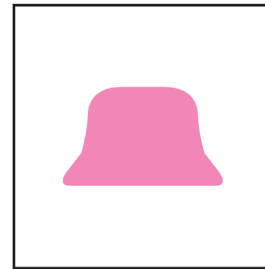
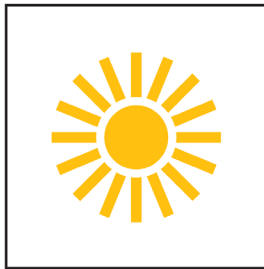
باریکه‌های چوبی صاف یا مقوای محکم

فکر کردن درباره‌ی شیوه‌هایی که حس لامسه را به کار می‌گیرند، در روایت و تصویرسازی داستان به شما کمک می‌کند. مرجع‌های لمسی مرتبط می‌توانند جایگزین مرجع‌های تصویری شناخته شده باشند.

این جمله را در نظر بگیرید: «روزی داغ و آفتابی بود.»

شکل خورشید با شعاع‌های دور آن، برای کودک نابینا چندان معنا ندارد. یک راه، استفاده از مرجع مرتبط است: «روزی داغ و آفتابی بود. ای می‌گفت: یه نوشیدنی خنک و خوشمزه می‌خوام.» پس شکل لیوانی با نی می‌تواند یک تصویر معنادار لمسی برای روزی آفتابی باشد.

(دو تصویر نخست از طرف راست، شیوه‌ی درست تصویرسازی برای نابینایان و تصویر آخر، شیوه‌ی نادرست را نشان می‌دهند.)

لیوان و نی

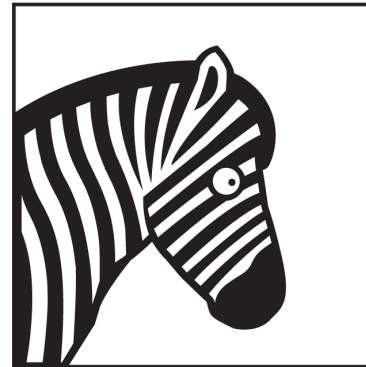
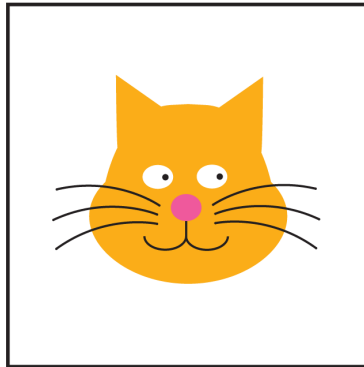
پلاستیک یا ورق براقی به شکل لیوان، نی پلاستیکی.

کلاه آفتابی

کلاه کوچکی که به صفحه چسبیده یا شکلی پارچه‌ای که به صفحه دوخته شده است.

هنگام فکر کردن در باره‌ی پیرنگ، شخصیت‌ها و تصویرهای داستان، این را در نظر بگیرید که یک کودک نابینا چگونه جهان را تجربه می‌کند. کودکان بینا به طور طبیعی با دیدن دنیای پیرامون خود، اطلاعات را می‌گیرند و می‌آموزند، اما کودک نابینا نمی‌تواند بسیاری از کارهایی را که به ما در تشخیص به فرض گربه از سگ، اتوبوس از کامیون و گورخر از اسب و... کمک می‌کنند، انجام دهد. تأکید روی عناصر یا ویژگی‌های خاص همچون سبیل گربه یا خط‌های بدن گورخر می‌تواند به شناسایی موضوع کمک کند.

گربه

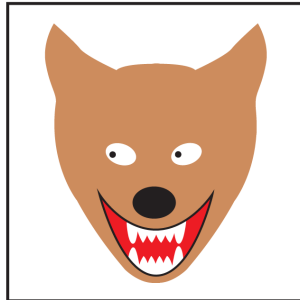
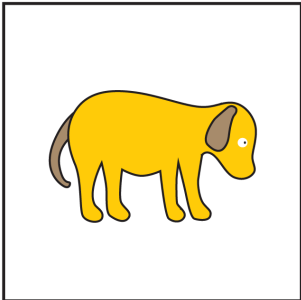
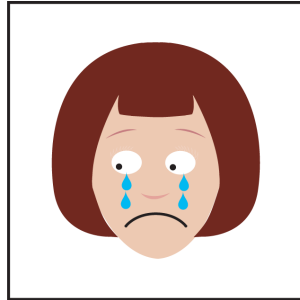
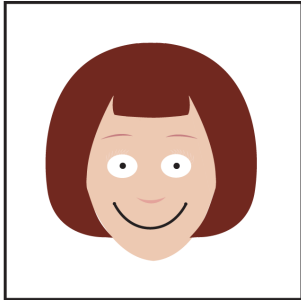
نمد یا پارچه با پشم بلند برای موها، سیم یا پلاستیک انعطاف پذیر برای سبیل‌ها

گورخر

تأکید روی خط‌های بدن با استفاده از جنس یا ارتفاع متفاوت، دکمه یا چشم پلاستیکی

می‌توان در تصویرهای دیداری با نشان دادن اجزای چهره، احساسات را به خوبی بیان کرد. اجزای ساده شده‌ی چهره، مانند یک لبخند بزرگ به نشانه‌ی خوشحالی، اشک به نشانه‌ی غم و نمایش دندان‌ها به نشانه‌ی خشم، ماهیت احساسات را تصویر می‌کنند. حالت‌های ساده‌ی بدن مانند پایین گرفتن سر به نشانه‌ی غم نیز می‌توانند برای نشان دادن احساسات به کار روند. البته باید این حالت‌ها را برای کودک توضیح داد.

اشک

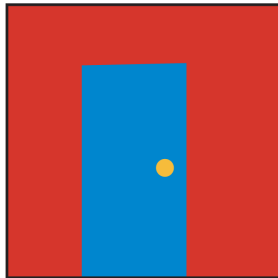
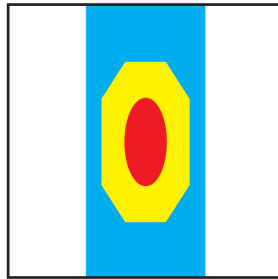
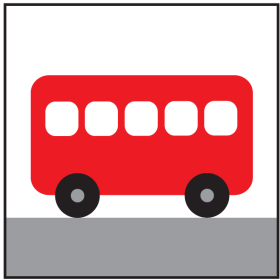
ورق براق یا پولک

گرگ

پلاستیک بریده شده، مهره یا ورق براق به جای دندان‌ها

یک کودک نابینا وجه‌های مختلف ماشین سواری یا هر کار روزمره‌ی دیگر را بر پایه‌ی لمس کردن و تجربه، تشخیص می‌دهد. این روش تشخیص با روش کودک بینایی که به شکل طبیعی‌تر وجه‌های دیداری را می‌شناسد، فرق دارد. برای نمونه، در نمایش دیداری یک اتوبوس می‌توان از شکل‌های عادی مانند مستطیل و چند دایره به جای چرخ‌ها استفاده کرد، در حالی که در تصویر لمسی اتوبوس می‌توان با تأکید بر صندلی‌ها و زنگ، بنابر تجربه‌ی کودک از سوار شدن به اتوبوس، یک مرجع مرتبط ایجاد کرد. در دسته، می‌تواند مرجع مفهوم‌تری برای «خانه» باشد، تا تصویر خانه‌ای در اندازه‌ی کوچک.

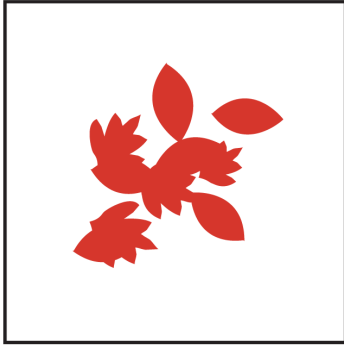

در

چوب بستنی به جای چارچوب در یا فیبر رنگ شده که از یک طرف چسبیده یا لولا شده باشد تا بتوان آن را باز کرد، مهره به جای دسته‌ی در شکل‌ها و طرح‌هایی که در یک صفحه روی هم قرار می‌گیرند، ممکن است مخاطب را سردرگم کنند، به ویژه اگر جنس و ارتفاع این شکل‌ها چندان فرقی با هم نداشته باشند. امکان دارد کودک هنگام لمس یک عنصر، به طور اتفاقی روی عنصر دیگری دست بکشد. بهتر است هر کدام از عناصر شکلی مجزا و واضح داشته باشند و به ترتیبی چیده شوند که با داستان یا روایت مربوط باشد.

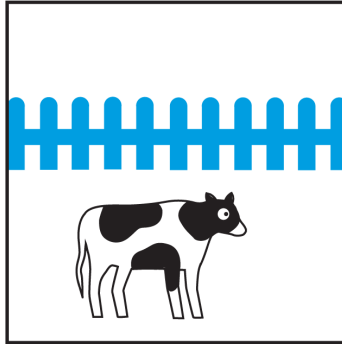
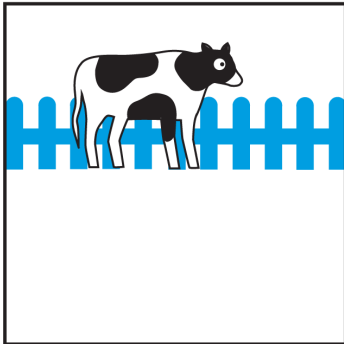

برای نمونه این جمله را در نظر بگیرید: «پاییز بود و زمین پوشیده از برگ شده بود.» مشکل می‌شود شکل هر دانه برگ را از میان یک کپه برگ تشخیص داد، اما اگر میان برگ‌ها فاصله بگذاریم، خواننده می‌تواند هر برگ را جداگانه لمس کند.

برگ

برگ مصنوعی، پارچه‌ی زبر

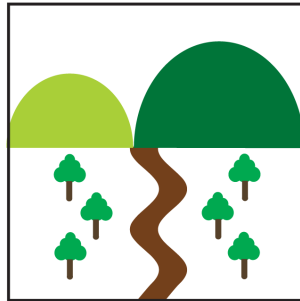
حصار

چوب بستنی، نوار پلاستیکی

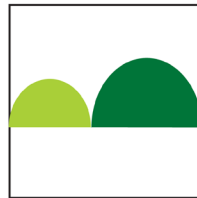
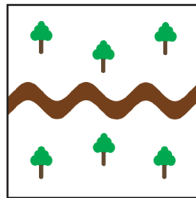
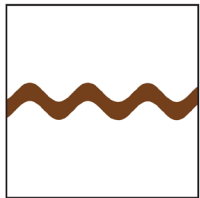

تشخیص عمق در تصویرهای لمسی خیلی دشوار است. بسیاری بر این باورند که ممکن نیست یک کودک نابینا بتواند منظره‌های سه بعدی و عمق آن‌ها را با لمس کردن درک کند. فهم منظره‌های ساده‌ی دو بعدی که میان بخش‌های مختلف آن‌ها فاصله‌ی آشکار وجود دارد، بسیار ساده‌تر است. یک راه دیگر برای نشان دادن بعد، روایت گام به گام داستان است که خواننده را قدم به قدم در تصویر پیش می‌برد.

نمونه: «جاده‌ای دراز و مارپیچ بود که از میان دو ردیف درخت می‌گذشت. در دوردست‌ها دو تپه‌ی پرشیب به چشم می‌خورد.»

(تصویر نخست از طرف راست شیوه‌ی درست تصویرسازی را نشان می‌دهد.)

جاده

کاغذ سمباده یا تراش‌های رنگ شده‌ی چوب

درخت

پوست و برگ مصنوعی درخت

خلاصه

در تصویرهای لمسی برای خردسالان، به نکات زیر توجه کنید:

- استفاده از ترکیب‌ها و عناصر لمس شدنی گوناگونی که ماهیت مضمون، اشیا و شخصیت‌های داستان را برسانند، عناصر بی‌خطری که برای کند و کاو اشتیاق‌آمیز کودک در جایشان محکم شده باشند.
- کتاب‌های لمسی برای کودکان باید دارای:
- پیرنگ داستانی ساده و فهمیدنی
- شکل‌های رنگارنگ، ساده و بدون ایراد
- فاصله‌گذاری و مشخصه‌های مناسب میان عناصر
- جزئیات فهمیدنی
- مراجع معنادار بر پایه‌ی تجربه‌ی کودک نابینا از دنیا (عناصری که در مقابل بینایی، از راه لمس قابل انتقال باشند)
- نماهای ساده‌ی دو بعدی باشند.

از این موارد بپرهیزید:

- کاربرد ترکیب‌ها و عناصر زیاد در یک صفحه
- طرح خطی اشکال
- عناصر تیز و چسب‌های سمی
- جزئیات فراوان
- بازنمایی‌هایی که بر پایه‌ی دانش دیداری شکل گرفته‌اند
- تصویرهای غیر واقعی، انتزاعی و تصنعی
- شکل‌هایی که روی هم افتاده باشند
- چیدمان گیج‌کننده‌ی تصویرها
- تصویرهای سه بعدی و دارای پرسپکتیو

منبع: <http://www.tactilebooks.org>

مترجم: پرشان تشکر

صفحه آرا: ندا خسروی فرد

آماده سازی و صفحه آرای: انتشارات مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

koodaki.org

درگاه‌های کودکی

iranak.org

ایرانک

ایران کودکی

ketabak.org

کتابک

پنجره‌ای به جهان خواندن

amoozak.org

آموزک

آموزش خلاق کودک محور

khanak.org

خوانک

با من بخوان

rootak.org

روتک

پایگاه ارتباط فرهنگی کودک و نوجوان